

УДК 316.323.65: 316.613.42

Данильченко Тетяна Вікторівна

доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, к. псих. н., доцент; докторант кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: diella@ukr.net
ORCID orcid.org/0000-0001-8809-0132

МОДЕЛІ СУБ'ЄКТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

В статті розглядаються моделі суб'єктивного соціального благополуччя на основі фокусу відповідальності. Виділено три моделі. «Залежні» вбачають джерело комфорту в інших людях. «Активні перетворювачі» вибудовують свій соціальний простір таким чином, щоб він їх максимально влаштував. Третя група «Недиференційованих» виявилася залежною від обставин та найбільш незадоволеною власною соціальною ситуацією.

Ключові слова: суб'єктивне соціальне благополуччя, залежна модель, самодетермінована модель, балансна модель, владна модель.

Постановка проблеми. Суб'єктивне соціальне благополуччя — порівняно нове поняття, яке нещодавно увійшло в науковий обіг (Куликов, 2000; Петровская, 2014). Звертання до позитивного аспекту соціального буття має неабияке значення як для соціальної політики та економіки, так й для повсякденного життя людей, що вступають в значну кількість соціальних контактів і змушені шукати нові стратегії поведінки в умовах значних соціальних трансформацій.

Суб'єктивне соціальне благополуччя (ССБ) відображає оцінку людиною її соціального функціонування [19]. Важливим питанням є те, хто або що має забезпечувати таке благополуччя (зовнішнє середовище чи особистість), тобто де є фокус відповідальності за результат соціальної взаємодії. Вже в самому терміні «благополуччя» чітко фіксується зовнішнє джерело блага. Цікаво, що англomовне «well-being» (гарне буття) вказує на результат функціонування особистості, а не на його атрибутивність. Український еквівалент «добробут» більше стосується матеріального забезпечення особи (економічного благополуччя).

Питання співвідношення зовнішньої і внутрішньої каузальності в соціальній взаємодії вирішується в соціальних науках різним чином. В інтеракційному підході широко використовується теорія обміну Д. К. Хоманса (1961). Очевидно, що баланс може зміщуватися в певну сторону: внутрішню (теорія самоактуалізації А. Маслоу, теорія самодетермінації Е. Десі, Р. Райяна) або зовнішню (теорії соціальної держави Д. Крeфта, І. Мілець). Явища соціальної причинності досить активно обговорюються в літературі. Так, М. Селігман досліджував вивчену безпорадність: людина не здійснює ніяких дій для виправлення несприятливої ситуації, коли впевнена в їх

безрезультатності [16]. Очевидно, що в такому випадку відповідальність переноситься на зовнішнє джерело.

На думку Л. І. Іванкіної та О. Г. Берестневої (2015), каузальність соціального благополуччя залежить від рівня розвитку особистості: «В процесі руху вгору, до рівня вищої духовної потреби, людина все більше починає бути залежною від власної ідеології, системи смислів та цінностей. Тут можлива безоплатність, коли людина не очікує зворотного повернення її ідей, світогляду, подяки за надані послуги тощо, оскільки захопленість, бажання самореалізуватися, досягти мети з опорою на власні ресурси компенсують відсутність потреби в діяннях з боку інших людей» [5, с. 3].

Соціологічні дослідження свідчать, що велику роль відіграють особливості ідеології та політики. Так, в пострадянських країнах в соціальній сфері фокус відповідальності є зовнішнім. За соціальну політику, рівень економічного добробуту й оптимальну організацію життя людей мають відповідати суспільні інститути (в особі чиновників, політиків) та держава в цілому. Дана модель відрізняється постійним незадоволенням населення наявною ситуацією (традиційно пострадянські країни займають найнижчі щаблі за рівнем переживання щастя [1]). За даними А. А. Салміної (2012), для росіян характерні високі запити щодо соціальної підтримки з боку держави [15]. Однак причиною є не тільки складна економічна ситуація, а й те, що держава не забезпечує можливостей для забезпечення потреб та самостійного вирішення своїх проблем.

В європейській та американській культурі постулюється індивідуалізм (прикладом є ідея «self-made»). Цінується автономія та здатність особистості так організувати власне життя, щоб воно влаштувало її повною мірою.

Негативним фактором моделі зовнішнього джерела благополуччя є неможливість спільноти забезпечити задоволення індивідуальних потреб через їх постійне зростання. Х. Ортега-і-Гассет вказує: «Те, що раніше вважалося б особливою милістю долі та викликало розчулену вдячність, тепер розглядається як законне благо, за яке не дякують, а вимагають... Тому відзначимо дві головні риси ... людини: невпинне зростання життєвих жадань... та принципову невдячність до всього, що дозволило так гарно жити» [12, с. 225].

Виходячи з вищезазначеного, ми припустили, що рівно ймовірними є три моделі ССБ: балансна, залежна і самодетермінована.

Балансна (обмінна) модель передбачає постійний обмін з соціальним середовищем (особами, групами, спільнотами) у вигляді соціального вкладу. В праці В. В. Левченка (2014) зазначається: «Дуже гарно у стосунках з кожною людиною вести свого роду рахунок, як в банку. Постійно перевіряти баланс цього рахунку. Ви чимось прислужилися цій людині, надали послугу, допомогли тощо, запишіть собі бал. Навпаки — потурбували, повели себе некоректно, підвели її — запишіть мінус один на ваш рахунок по відношенню до цієї особистості. Те ж саме відносно цієї людини: отримали від неї щось — бал їй, якщо вона не виконує обіцянок, не проявляє уваги до вас, підвела вас тощо — то це мінус один» [8, с. 132].

В основі балансної моделі лежить уявлення про існування соціальної справедливості, «відплати» за певні дії.

Залежна модель спирається на уявлення особи про зовнішнє джерело благополуччя. Наприклад, для населення пострадянських країн характерне очікування результатів соціальної політики, яка проводиться «зверху» і має забезпечити громадян необхідними благами (перш за все матеріальними). Тут потрібно згадати соціологічні теорії про соціальну державу, головними принципами якої є соціальна справедливість, соціальна рівність та забезпечення соціальних гарантій [14].

На міжособистісному рівні дана модель проявляється в надзвичайній залежності в Україні від батьків навіть дорослих дітей (що розраховують на постійну підтримку і допомогу батьківської сім'ї), досить великому поширенню інфантильності та залежності від громадської думки (низькому рівню автономії). А оскільки різноманітним соціальним уявленням про успіх та благополуччя важко відповідати, можемо припустити порівняно нижчий рівень задоволеності соціальним функціонуванням.

Самодетермінована (незалежна) модель передбачає внутрішнє джерело відповідальності за результати соціальної взаємодії. Головними її характеристиками виступають соціально-позитивна активність, заповзятливість, вдячність за позитивні дії на свою адресу, благочинність (в англійській літературі використовується термін «kindness» — творення добрих справ) (Schueller, Parks, 2014).

Очевидно, що остання модель ймовірна тільки за умови високого рівня особистісного і соціального розвитку, специфічної системи ціннісних орієнтацій і настанов, з одного боку, й ідеології — з іншого.

Отже, метою нашої статті було з'ясування поширеності моделей суб'єктивного соціального благополуччя залежно від джерела блага серед українців (внутрішнього — особистісного, зовнішнього — інших людей, груп, соціальних інститутів) або їх балансу.

Методи та організація дослідження. В дослідженні прийняло участь 396 осіб, з них: 150 чоловіків — середній вік 33,42 (SD=10,302), та 246 жінок — середній вік 34,10 (SD=12,960). Вибірка складалася з респондентів різного освітнього рівня, що мали (39,7 %) та не мали (60,3 %) шлюбні стосунки, представників різних професій та соціальних груп (студенти, пенсіонери, військові, працівники театру, освітніх та медичних закладів). Учасники дослідження були випадковим чином відібрані з жителів міста Чернігова та сіл і містечок в Чернігівській області.

Для діагностики суб'єктивного соціального благополуччя була використана авторська анкета [2]. Для з'ясування фокусу відповідальності за результативність соціальних дій та особливостей соціального функціонування були використані такі методики, як Опитувальник міжособистісних стосунків В. Шутца (в адаптації А. А. Рукавішнікова, 1992) [3]; Методика «Адаптивні стратегії поведінки» (Н. Н. Мельнікова, 2004) [9]; Опитувальник цінностей Ш. Шварца (в адаптації В. Н. Карандашева, 2004) [6]; Методика діагностики соціально-психологічних настанов особистості в мотиваційно-потребнісній сфері (альтруїзм — егоїзм, процес — результат) (О. Ф. Потьомкіна, 2003) [10]; Шкала задоволеності життям Е. Дінера (SWLS — Satisfaction with Life Scale, в адаптації Є. М. Осіна, Д. О. Леон-

тєва, 2008) [12]; Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Л. В. Жуковської, Є. Г. Трошихіної, 2011) [4]; Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (в адаптації О. Мітіної, А. Сирцової, 2007) [11]; Тест атрибутивних стилів (Л. М. Рудіна, 2009) [17].

Результати дослідження. На першому етапі нас цікавили уявлення про атрибуцію відповідальності та її наслідки. З цією метою були відібрані твердження з різних методик, що стосувалися фокусу відповідальності, та був здійснений їх факторний аналіз з varimax-обертанням. В підсумку була виявлена трьохфакторна структура, що пояснювала 50,05 % загальної дисперсії.

В перший фактор (внесок в загальну дисперсію — 24,67 %) увійшли такі дескриптори: «Для мене важливо бути головним і вказувати іншим, що робити» (факторне навантаження — 0,719), «В суспільстві керую ходом подій» (0,636), «Я завжди хочу бути тим, хто приймає рішення» (0,632), «Намагаюся здійснювати сильний вплив на діяльність інших» (0,604), «Для мене дуже важливо досягнути успіху в житті» (0,598), «Прагну, щоб інші діяли так, як я хочу» (0,556), що дозволило позначити даний фактор як «Владні можливості». Цікаво, що описуючи даний тип на теоретичному рівні, ми передбачали відчуття внутрішньої компетенції та контролю свого життя. Тому в попередній аналіз були включені такі вислови як «Я здатен чесно та щиро оцінити свої здібності, щоб визначити, наскільки я компетентний в даній справі», «Я часто відчуваю, що я недостатньо здібний», «Я можу сказати, що в цілому контролюю свою долю», «Мій життєвий шлях контролюється силами, на які я не можу вплинути» тощо. Однак в структуру фактору вони не увійшли, що, на нашу думку, може свідчити про те, що незалежність в українському вимірі визначається не через особистісні компетенції (особистісні сили, можливості, здатності), а через здатність примусити інших щось робити (владу).

В другий фактор (вклад — 16,22 %) увійшли такі характеристики: «Надаю іншим можливість керувати ходом подій» (0,686), «Надаю можливість іншим вирішувати питання про те, що необхідно зробити» (0,660), «Легко підкорююся іншим» (0,633), «Дозволяю, щоб інші здійснювали сильний вплив на мою діяльність» (0,590), що дозволяє позначити даний факт як «Зовнішній контроль». Такі особи досить конформні та адаптивні.

Третій фактор «Самодетермінація» (9,16 %) утворений такими дескрипторами: «Мені важко організувати своє життя так, як хочеться» (–0,675), «У мене достатньо здібностей та енергії, щоб втілити задумане» (0,603), «Я — активна людина по відношенню до реалізації намічених мною планів» (0,603), «Я зміг влаштувати життя на свій смак» (0,582), «Перш, ніж прийняти рішення, я зважую, що я витрачу і що отримаю» (0,533), «Якщо я хочу досягти чогось, я ставлю перед собою мету та розмірковую над тим, завдяки яким засобам їх досягти» (0,529).

Отже, таким чином, були виявлені три моделі фокусу відповідальності, однак в дещо видозміненому вигляді. Так, «внутрішня» і «зовнішня модель» підтвердили своє наповнення, тоді як «обмінна» показала асиметричний обмін: особистісне благополуччя досягається завдяки діяльності інших під примусом суб'єкта.

Нас цікавила поширеність використання кожної моделі. З цією метою був проведений кластерний аналіз. Було виявлено, що в «чистому» вигляді моделі малопоширені, так, виключно «владній» та «підвладній» моделям віддали перевагу по 8 осіб (2 %), а «самодетермінованій» — 17 осіб (4,3 %). Крім того, 8 осіб використовували на високому рівні всі три моделі, тоді як 13 осіб (3,28 %) їх же використовували водночас на низькому рівні.

В ході кластерного аналізу сформувалися три групи. Для першої групи (140 осіб — 35,35 %) характерна перевага «залежної» моделі, другій групі (132 особи — 33,33 %) притаманне використання як «владної», так і «самодетермінованої» моделі водночас, а третя група (124 особи — 31,31 %) виявилася змішаною (не віддавала перевагу жодній моделі, сильно залежала від ситуативного контексту).

Нас цікавили особливості соціальної взаємодії всіх трьох груп. В ході аналізу варіацій були отримані такі дані (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні показники осіб з різними моделями фокусу відповідальності*

Параметри	«Залежні»	«Владні» і «Самодетерміновані»	«Недиференційовані»	p
Стать:				
Чоловіків (з 100 %)	36,7 %	41,3 %	22,0 %	
Жінок (з 100 %)	34,6 %	28,4 %	37,0 %	
Середній вік	33,07	31,52	36,66	0,01
<i>Рівень суб'єктивного соціального благополуччя:</i>	115,84	130,16↑	108,98↓	0,01
Соціальна помітність	43,56	48,49↑	39,22↓	0,01
Соціальна дистантність	21,90	17,83↓	22,77	0,01
Гарні стосунки з близькими	38,65	41,30↑	37,90	0,01
Соціальне схвалення	34,73	37,57↑	33,40	0,01
Позитивні соціальні судження	20,80	20,85	21,24	–
<i>Задоволеність (тах — 7):</i>				
Стосунками в сім'ї	5,70	5,9	5,25↓	0,01
Стосунками з друзями	5,26	5,63↑	5,27	0,05
Стосунками в колективі	4,91	5,21↑	4,87	0,05
Власною соціальною ситуацією	4,57	4,72	4,14↓	0,01
<i>Рівень задоволеності життям</i>	20,79	22,38	18,70↓	0,01
<i>Стратегії соціальної поведінки (тах — 9):</i>				
Активна зміна середовища	3,67	4,06↑	3,64	0,05
Поринання в себе	6,04	5,28↓	5,85	0,01
<i>Спосіб соціальної орієнтації (тах — 9):</i>				
Потреба соціальної включеності	4,94	5,15	4,08↓	0,01
Широта зв'язків	3,47↓	4,09↑	3,88	0,01
Контроль інших	6,50	6,59	3,97↓	0,01
Контроль з боку інших	5,45↑	2,57↓	3,22	0,01
Прагнення довірчих стосунків	3,78	4,17↑	3,36↓	0,01
Афективність інших	4,10	4,78	3,18↓	0,05

Закінчення табл. 1

Параметри	«Залежні»	«Владні» і «Самодетерміновані»	«Недиференційовані»	p
<i>Психологічне благополуччя (тах — 9):</i>				
Автономність	24,61	28,86↑	25,72	0,01
Компетентність	28,42	32,52↑	27,20	0,01
Особистісний ріст	30,73	34,55↑	31,41	0,01
Позитивні стосунки	30,20	34,49↑	31,31	0,01
Життєві цілі	30,73	35,95↑	30,20	0,01
Самоприйняття	29,82	34,28↑	28,84	0,01
<i>Цінності:</i>				
Доброта	15,36↓	16,95	16,46	0,01
Універсалізм	23,81↓	25,62↑	25,06	0,01
Самостійність	14,55↓	18,75↑	16,33	0,01
Стимуляція	10,58	12,62↑	10,92	0,01
Гедонізм	10,84	13,35↑	11,02	0,01
Досягнення	14,19	18,13↑	14,39	0,01
Влада	9,46	11,67↑	8,84	0,01
Безпека	19,25↓	21,96↑	20,66	0,01
Настанови на альтруїзм	5,93	5,41↓	6,12↑	0,01
Настанови на егоїзм	3,83	4,17	3,18↓	0,01
Статус	27,12	29,08	22,25↓	0,01
<i>Атрибутивні стилі (тах — 8):</i>				
Сталість невдач	4,25	3,57↓	4,25	0,01
Сталість успіху	2,81	3,37↑	2,40	0,01
Широта невдачі	4,01	2,78↓	3,64	0,01
Широта успіху	3,48	3,71↑	3,11↓	0,01
Моя вина в невдачах	4,97	4,78↓	5,41↑	0,05
Моя заслуга в успіхах	3,10	3,47↑	2,67↓	0,01
<i>Часові перспективи:</i>				
Негативне минуле	33,52	29,95↓	34,20	0,01
Позитивне минуле	28,61	29,14	28,38	–
Гедоністичне теперішнє	55,13	57,68↑	54,13	0,01
Фаталістичне теперішнє	24,06	21,61↑	24,83	0,01
Майбутнє	44,91	47,89↑	44,40	0,01

*↓ — найнижчі показники, що статистично відрізняються від інших груп

↑ — найвищі показники, що статистично відрізняються від інших груп

Курсивом виділено найнижчі показники, **полу жирним** — найвищі

За результатами нашого дослідження можемо зробити висновок, що найвищий рівень благополуччя (як за соціальними, так і за психологічними параметрами) переживає друга група («владні» та «самодетерміновані»). В неї увійшли особи, яким притаманний високий рівень автономії, прагнення до успіху, оптимізм. Так, невдачі вони вважають минуцями, а їх причини зовнішніми, тоді як успіхи приписують собі і вважають їх сталими. Представники даної групи — явні лідери, що уникають контролю з боку інших, але натомість намагаються впливати на оточуючих людей.

Вони орієнтовані на активний пошук задоволення. Хоча вони не схильні до альтруїзму, однак в цілому просоціально налаштовані (особливо що стосується сфери суспільного визнання, успіху).

Отже, цю групу складають індивіди, що активно організують власне соціальне середовище згідно своїх потреб, підлаштовують його «під себе». Закономірним є вищий рівень задоволеності як життям в цілому, так і стосунками з друзями та колегами (тими типами взаємин, де є можливість вибору соціальних об'єктів).

Таким чином, соціальна перетворююча активність характерна для людей, що мають високий рівень самооцінки, керуються власною системою цінностей, впевнені в позитивності власного майбутнього.

Відзначимо гендерну асиметрію даної групи: в неї увійшли 41,3 % чоловіків і 28,4 % жінок ($p \leq 0,01$). Вікових закономірностей виявлено не було.

Залежність як властивість традиційно приписується жінкам, однак в нашому дослідженні чоловіків з залежним типом соціальної орієнтації виявилось більше (36,7 %), ніж жінок (34,6 %). Особи даної групи схильні віддавати ініціативу в руки інших, таким чином перекладаючи на них відповідальність за результати соціальної взаємодії. Відзначимо, що для людей даної групи характерний «психологічний ізоляціонізм»: вони схильні обмежувати коло спілкування. Для «Залежних» такі цінності, як доброта, справедливість, безпека, мають порівняно нижчу вагу. Вони досить яскраві фаталісти, а тому діють за принципом: «не можеш змінити ситуацію, зміни ставлення до неї». В несприятливих умовах схильні ще в більшій мірі уникати контактів, поринаючи у власний внутрішній світ (фантазії, мрії). В них досить виражена мотивація афіліації: їм подобається, коли інші люди самі залучають їх до спільної діяльності.

Третя «Недиференційована» група утворена особами, що мають низькі показники за всіма трьома параметрами: залежністю, особистісною автономією та владністю. Дані особи відзначаються ситуаційною реактивністю: вони використовують різні стратегії, залежно від соціального контексту, однак можуть їх змінювати навіть в межах однієї ситуації.

З одного боку, в представників даної групи виражені альтруїстичні настанови, а з іншого, вони уникають впливу на інших. Їм взагалі притаманна соціальна мімікрія. Вони не прагнуть встановлювати довірчі стосунки, в них знижена потреба у соціальній включеності. «Недиференційовані» не вважають за необхідне активно перетворювати свій соціально-психологічний простір, незважаючи на те, що власним соціальним функціонуванням вони незадоволені. Зокрема представники даної групи відчувають відмежованість від інших. Цікаво, що вбачаючи джерело своїх невдач в самих собі, «недиференційовані» нічого не роблять, щоб отримати соціальне схвалення і вибудувати ту систему взаємин, яка їх би влаштовувала.

Відзначимо, що в цій групі суттєво більше жінок (37 %), ніж чоловіків (22 %) ($p \leq 0,01$). Також в цю групу увійшло 58 % осіб старше 50 років.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, можемо зробити висновок, що суб'єктивне соціальне благополуччя — складне утворення, що має багатовимірну структуру. Вимір «внутрішній — зовніш-

ній» локус контролю виявився складним чином переплетений з виміром «активний — пасивний». Тому, з одного боку, переживання суб'єктивного соціального благополуччя залежить від локусу відповідальності, з іншого — детерміноване низкою факторів, що робить даний зв'язок складним та неоднозначним.

В ході емпіричного дослідження наша гіпотеза про існування трьох моделей — балансної, залежної і самодетермінованої — не підтвердилась. Було виявлено такі моделі переживання благополуччя залежно від локусу відповідальності. Перша група «Залежні» вбачають джерело комфорту в інших людях. Друга група «Самодетерміновані» та третя «Владні» злилися в одну — активних побудовників власного соціального простору. Четверта група «Недиференційованих» виявилася залежною від обставин («пливуть по волі подій») та найбільш незадоволеною власною соціальною ситуацією.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у вивченні механізмів підвищення суб'єктивного соціального благополуччя (капіталізації, рефлексії, соціального порівняння тощо), а також пошуку засобів психологічної допомоги, спрямованих на відновлення оптимального соціального функціонування.

Список використаних джерел і літератури

1. Андреевкова А. В. Сравнительные межстрановые исследования в социальных науках: теория, методология, практика / А. В. Андреевкова. — М.: Новый Хронограф, 2014. — 516 с.
2. Данильченко Т. В. Питальник «Суб'єктивне соціальне благополуччя»: методологічне обґрунтування і процедура розробки / Т. В. Данильченко // East European Scientific Journal. — 2015. — № 3. (в друці)
3. Духновский С. В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум / С. В. Духновский. — СПб.: Речь, 2009. — 141 с.
4. Жуковская Л. В. Шкала психологического благополучия К. Рифф / Л. В. Жуковская, Е. Г. Трошихина // Психологический журнал. — 2011. — № 2. Т. 32. — С. 82–93.
5. Иванкина Л. И. Социальная модель благополучия / Л. И. Иванкина, О. Г. Берестнева // Современные проблемы науки и образования. — 2015. — № 1–1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17571> (дата звернення: 08.01.2016).
6. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. — СПб.: Речь, 2004. — 72 с.
7. Левченко В. В. Секреты успеха и успешности современного человека: монография / В. В. Левченко. — М.: ФЛИНТА, 2014. — 259 с.
8. Мельникова Н. Н. Диагностика социально-психологической адаптации личности: Учебное пособие / Н. Н. Мельникова. — Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. — 57 с.
9. Методика диагностики социально-психологических установок личности в мотивационно-потребностной сфере О. Ф. Потемкиной // Основы психологии: Практикум / Ред.-сост. Л. Д. Столяренко. Изд. 4-е, доп. и перераб. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. — С. 521–527.
10. Митина О. В. Опросник по временной перспективе Ф. Зимбардо (ZTP1): результаты психометрического анализа русскоязычной версии / О. В. Митина, А. Сырцова // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. — 2008. — № 4. — С. 67–89.
11. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Психология масс. Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: Изд. дом «БАХРАХ-М», 2006. — С. 195–314.
12. Осин Е. Н., Леонтьев Д. А. Апробация русскоязычных версий двух шкал экспресс-оценки субъективного благополучия // Мат-лы III Всероссийского социологического конгресса

- (Москва, 21–24 октября 2008 г.). URL:[http://www.hse.ru/data/2010/03/15/1228959627/%D0%D0%D181\(2013\):D0](http://www.hse.ru/data/2010/03/15/1228959627/%D0%D0%D181(2013):D0). Дата звернення: 15.03.2014.
13. Петровская Ю. А. Факторы социального благополучия как научная проблема / Ю. А. Петровская // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия Социальные науки. — 2014. — № 4 (36). — С.137–143.
 14. Салмина А. А. Социальные запросы россиян к государству: факторы формирования и межстрановые сравнения / А. А. Салмина // Мир России. — 2012. — № 3. — С.133–164.
 15. Селигман М. В поисках счастья. Как получать удовольствие от жизни каждый день: пер. с англ./ Мартин Селигман. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2010. — 320 с.
 16. ТАС — тест атрибутивных стилей (Л. М. Рудина) // Эксакусто Т. В. Тренинг позитивного мышления. Коррекция счастья и благополучия. — Ростов н/Д: Феникс, 2012. — С.169–178.
 17. Homans G. K. (1961). Social Behavior Its Elementary Forms. N. Y.
 18. La Placa, V., McNaught, A., Knight, A. (2013). Discourse on wellbeing in research and practice. *International Journal of Wellbeing*, 3(1), 116–125.
 19. Schueller, S. M., Parks A. C. (2014). The Science of Self-Help Translating Positive Psychology Research Into Increased Individual Happiness. *European Psychologist*, 19(2), 145–155.

REFERENCES

1. Andreenkova, A. V. (2014). *Sravnitel'nye mezhstranovye issledovaniya v social'nyh naukah: teoriya, metodologiya, praktika [Comparative intercountry researches in social sciences: theory, methodology, practice]*. M.: Novyj Hronograf [in Russian].
2. Danylchenko, T. V. (2015). Pytal'nyk «Sub'jektyvne social'ne blagopoluchchja»: metodologichne obg'runtuvannja i procedura rozrobky [Questionnaire «Subjective social well-being»: methodological justification and procedure of development]. *East European Scientific Journal*, 3(4), 20–29 [in Ukrainian].
3. Duhnovskij, S. V. (2009). *Diagnostika mezhlichnostnyh otnoshenij. Psihologicheskij praktikum [Diagnostics of the interpersonal relations. Psychological practical work]*. SPb.: Rech [in Russian].
4. Zhukovskaja, L. V., & Troshihina, E. G. (2011). Shkala psihologicheskogo blagopoluchija K. Riff [Scale of psychological well-being of C. Riff]. *Psihologicheskij zhurnal*, 32(2), 82–93 [in Russian].
5. Ivankina, L. I., & Berestneva, O. G. (2015). Social'naja model' blagopoluchija [Social model of well-being]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovanija*, 1–1. Retrieved from <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17571> [in Russian].
6. Karandashev, V. N. (2004). *Metodika Shvarca dlja izuchenija cennostej lichnosti: koncepcija i metodicheskoe rukovodstvo [Method Schwarz for studying of values of the personality: concept and methodical manual]*. SPb.: Rech' [in Russian].
7. Levchenko, V. V. (2014). *Sekrety uspeha i uspešnosti sovremennogo čeloveka: monografija [Secrets of success and successfulness of the modern person]*. M.: FLINTA [in Russian].
8. Mel'nikova, N. N. (2004). *Diagnostika social'no-psihologicheskij adaptacii lichnosti: Učebnoe posobie [Diagnostics of social and psychological adaptation of the personality]*. Cheljabinsk: Izd-vo JuUrGU [in Russian].
9. Metodika diagnostiki social'no-psihologicheskijh ustanovok lichnosti v motivacionno-potrebnostnoj sfere O. F. Potemkinov [A Method of diagnostics O. F. Potemkina's of social mental attitudes of the personality in a motivational sphere]. Proceeding from *Osnovy psihologii: Praktikum* / L. D. Stoljarenko (Ed.). (4th ed.). Rostov-na-Donu: Izd-vo «Feniks», 2003 (pp. 521–527) [in Russian].
10. Mitina, O. V., & Syrcova, A. (2008). Oprosnik po vremennomj perspektive F. Zimbardo (ZTPI): rezul'taty psihometricheskogo analiza russkojazyčnoj versii [Questionnaire on temporary prospect of F. Zimbardo (ZTPI): results of the psychometric analysis of the Russian-language version]. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Ser. 14. Psihologija, 4, 67–89 [in Russian].
11. Ortega-i-Gasset, H. (2006). Vosstanie mass [Rising of masses]. Proceeding from *Psihologija mass. Hrestomatija* / D. Ja. Rajgorodskij (Ed.). (pp. 195–314). Samara: Dom «BAHRAH-M» [in Russian].

12. Osin, E. N., & Leont'ev, D. A. (2008). Aprobacija ruskojazychnyh versij dvuh shkal jekspress-ocenki sub'ektivnogo blagopoluchija [Approbation of Russian-language versions of two scales of an express assessment of subjective well-being]. Proceeding from *Mat-ly III Vserossijskogo sociologicheskogo kongressa (Moskva, 21–24 oktjabrja 2008 g.)*. Retrieved from [http://www.hse.ru/data/2010/03/15/1228959627/%D0%9E%D181\(2013\):D0](http://www.hse.ru/data/2010/03/15/1228959627/%D0%9E%D181(2013):D0) [in Russian].
13. Petrovskaja, Ju.A. (2014). Faktory social'nogo blagopoluchija kak nauchnaja problema [Factors of social well-being as scientific problem]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. Serija Social'nye nauki*, 4(36), 137–143 [in Russian].
14. Salmina, A. A. (2012). Social'nye zaprosy rossijan k gosudarstvu: faktory formirovanija i mezhsranovye sravnenija [Social inquiries of Russians to the state: factors of formation and intercountry comparisons]. *Mir Rossii*, 3, 133–164 [in Russian].
15. Seligman, M. (2010). *V poiskah schast'ja. Kak poluchat' udovol'stvie ot zhizni kazhdyj den'* [Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment, 2002]. M.: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
16. TAS — test atributivnyh stilej (L. M. Rudina) [TAS — the test of attributive styles (L. M. Rudina)]. Proceeding from Jeksakusto, T. V. (2012). *Trening pozitivnogo myshlenija. Korrekcija schast'ja i blagopoluchija* (pp. 169–178). Rostov n/D.: Feniks [in Russian].
17. Homans, G. K. (1961). *Social Behavior Its Elementary Forms*. N. Y.
18. La Placa, V., McNaught, A., Knight, A. (2013). Discourse on wellbeing in research and practice. *International Journal of Wellbeing*, 3(1), 116–125.
19. Schueller, S. M., Parks A. C. (2014). The Science of Self-Help Translating Positive Psychology Research Into Increased Individual Happiness. *European Psychologist*, 19(2), 145–155.

Данильченко Татьяна Викторовна

доцент кафедры общей, возрастной и социальной психологии

Черниговского национального педагогического университета

имени Т. Г. Шевченко, к. псих. н., доцент;

докторант кафедры социальной психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

МОДЕЛИ СУБЪЕКТИВНОГО СОЦИАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ

Резюме

В статье рассматриваются модели субъективного социального благополучия на основе фокуса ответственности. Выделено три модели. «Зависимые» считают, что источник комфорта находится в других людях. «Активные преобразователи» выстраивают свое социальное пространство таким образом, чтобы оно их максимально устраивало. Третья группа «Недифференцированных» оказалась зависима от обстоятельств и в наибольшей степени не удовлетворена собственной социальной ситуацией.

Ключевые слова: субъективное социальное благополучие, зависимая модель, самодетерминированная модель, балансная модель, властная модель.

Danilchenko T. V.

Candidate of Psychological Science, Assistant Professor of the department of General, Age and Social Psychology, Chernigiv national pedagogical university by T. G. Shevchenka, Chernigiv, Ukraine

MODELS OF SUBJECTIVE SOCIAL WELL-BEING

Abstract

In the article subjective social well-being is considered as a person's evaluation of his own social functioning. The objective of the research was to identify the spread of the subjective social well-being models in accordance with the presumptive source of well-being (the internal one — personal or external — other people, groups, social institutions) or their balance. Accordingly, three models were presumed. The balanced (exchanged) model presupposes constant exchange with the social environment. The «dependent» model is based on the idea of the external source of well-being (other people and institutions). The «self-determined» (independent) model presupposes internal source of responsibility for the results of social interaction.

In the course of the empiric research (N=396) on the basis of factor analysis the hypothesis has not been verified. The dependent model has been corroborated (35,35 %). The balanced model transformed into the «imperative» one, implying the asymmetry of social contributions. The dominant position of the representatives of this group was «You — to me». In the course of the cluster analysis merging of the «imperative» and «self-determined» models into the strategy of the active transformation of the social environment has been identified (33,33 %). Among the representatives of this group there were more men (41,3 %) than women (28,4 %). This group was characterized by such features as high level of autonomy, success and pleasures seeking, optimism. They were not inclined to altruism, but had prosocial orientation.

Another group of respondents (31,31 %) has been singled out. The latter were characterized by undifferentiated ideas of the source of well-being and external / internal locus of control of social life. The number of women (37 %) in this group was bigger than of men (22 %). They turned to be dependent on the circumstances and had the lowest level of social satisfaction. Representatives of this group did not tend to maintain confidential relations, social involvement need was reduced, at the same time they felt cut off from other people. Considering the source of misfortune in themselves they did nothing to achieve social approval and to build the acceptable system of relations.

Key words: subjective social well-being, dependent model, self-determined model, balancing model, imperious model.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2016